

АРТИЛЕРИЙСКИ ПРЕГЛЕД

1-2007

Издание на факултет „Артилерия, ПВО и КИС” на НВУ”В. Левски”

АРТИЛЕРИЙСКИ ПРЕГЛЕД

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:

полк. инж. проф. д-р Андрей Ив. Андреев, полк. инж. доц. д-р Николай Й. Досев, полк. инж. доц. д-р Нелко П. Ненов – отговорен редактор

Редактори: Светлана Зотова, Пепа Данкова - Богданова,
Лидия Бербенкова, Венетка Ночева

Графичен дизайн: Христо Христов

ISSN 1314-0388

Адрес на редакцията:

9700 Шумен, ул. „Карел Шкорпил” № 1

Факултет „Артилерия, ПВО и КИС”

Тел. (054) 801040

E-mail: artilerijski_pregled@abv.bg

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

РЕДАКЦИОННА БЕЛЕЖКА	4
СТРОИТЕЛИ НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ	8
ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ	22
➤ ПРЕВЗЕМАНЕТО НА ОДРИНСКАТА КРЕПОСТ ПРЕЗ 1913 г. – ВЕЛИКА ПОБЕДА НА БЪЛГАРСКОТО ОРЪЖИЕ Полк. доц. д-р Нелко Ненов	22
➤ ПОБЕДИТЕЛЯТ НА ОДРИН - ГЕНЕРАЛ–ЛЕЙТЕНАНТ НИКОЛА ИВАНОВ	30
➤ ЗАЩИТНИКЪТ НА ОДРИН - МЕХМЕД ШУКРИ ПАША	31
➤ АРТИЛЕРИЯТА ПРИ АТАКАТА НА ОДРИНСКАТА МАНЕВРЕНА КРЕПОСТ НА 12 и 13 МАРТЪ 1913 ГОД.- СПОМЕНИ НА НИКОЛА ИВАНОВ	33
➤ НАШАТА АРТИЛЕРИЯ ПРИ ОДРИН - СПОМЕНИ НА П. ЦЕНОВ	36
➤ ШУМЕН – СТОЛИЦА НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ Полк. доц. д-р Нелко Ненов, о.р. полк. Мишо Йорданов	42
➤ БОЙНА ПЕСЕН НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ	49
АРТИЛЕРИЙСКА МАТЕРИАЛНА ЧАСТ	
➤ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА АРТИЛЕРИЙСКИТЕ СИСТЕМИ М-р д-р Андрей И. Богданов	50

C O N T E N T S

EDITORIAL NOTE	4
FOUNDERS OF THE BULGARIAN ARTILLERY	8
HISTORY OF THE BULGARIAN ARTILLERY	22
➤ CONQUERING THE ODRIN FORTRESS IN 1913 – GREAT VICTORY OF THE BULGARIAN WEAPON COL ASST PROF DR NELKO NENOV	22
➤ THE VICTOR OF ODRIN – LIEUTENANT-GENERAL NIKOLA IVANOV	30
➤ THE DEFENDER OF ODRIN – MEHMED SHUKRI PASHA	31
➤ THE ARTILLERY IN THE ATTACK ON THE ODRIN MANOEUVRE FORTRESS IN MARCH 1913 – MEMORIES OF NIKOLA IVANOV	33
➤ OUR ARTILLERY AT ODRIN – MEMORIES OF P. TSENOV	36
➤ SHUMEN – THE CAPITAL OF THE BULGARIAN ARTILLERY COL ASST PROF DR NELKO NENOV, RO MISHO YORDANOV	42
➤ ARTILLERY BATTLE SONG	49
ARTILLERY EQUIPMENT	
➤ TENDENCIES IN THE DEVELOPMENT OF ARTILLERY SYSTEMS MAJ DR ANDREY I. BOGDANOV	50

.... Какво велико благоволение е Историята да те счита за потомък на българската черешова артилерия!.....

Полковник Луков

РЕДАКЦИОННА БЕЛЕЖКА

Уважаеми читателю,

В ръцете си държиш първия брой на възстановеното списание „Артилерийски преглед”. Неговото възстановяване е факт благодарение на много хора, отдадени на каузата за съхраняване на традициите на славната българска артилерия.

За нашата артилерия е гордост, че притежава и, дай Бог, да поддържа едно самостоятелно артилерийско списание.

Издаването на едно списание е трудно и отговорно начинание. Още по-отговорна е задачата да се възстанови вече съществувало списание. Необходимо е да се запазят духът, атмосферата и традициите на нашите предци.

Списание „Артилерийски преглед” се издава от 1923 г. по предложение на Инспекцията на артилерията и просъществува без прекъсване до 1960 г. като официално издание на Министерството на войната, а впоследствие на Министерството на народната отбрана. То е месечно издание и излиза в десет книжки ежегодно. В зората на своето създаване изданието се определя като „месечно списание за наука, тактика и техника на артилерията”. Тиражът му се движи от 1000 до 3000 бройки. Форматът му е 70/100/16 в 6 печатни коли. В него се публикуват статии на водещи артилерийски командири и началници, като ген.-лейт. Петър Тантилов, ген.-м-р Бончо Балабанов, ген.-м-р Никола Рязков, ген.-лейт. Пантелей Ценов, ген.-лейт. Калин Найденов, ген.-лейт. Владимир Вазов, ген.-м-р Димитър Перниклийски, ген.-м-р Никола Стойчев, ген.-м-р Никола Каблешков, ген. м-р Димитър Стоенчев и много други.

В списанието се печатат оригинални статии, съкратени извлечения или пълни преводни статии от чуждестранни периодични списания и библиографски прегледи. Статиите, които се публикуват, се определят като „научни” (*по обучението и възпитанието в артилерията, по*

А П

стрелбата, по техниката, усъвършенстванията и нововъведенията в артилерията и оръжието, по устройството, тактиката и употреблението на артилерията във връзка с техническите въпроси, по развитието на артилерията и артилерийското дело у нас и в странство), „исторически“ (описания и действия на отделни батареи, артилерийски отделения, артилерийски учреждения и работилници през войните, спомени, биографии и подвизи на загинали и живи наши артилериисти) и „библиографически“ (критики, рецензии и отзиви на книги, списания и отделни статии, които засягат артилерията, преглед на излезли наши и чужди книги и списания).

През годините списанието се издава под редакцията на такива видни военни специалисти, някои от тях бъдещи генерали и дори министри на войната, като: подп. А. Танинчев, полк. Луков, полк. Русев, полк. Асен Николов, полк. Тодор Козаров, полк. Димитър Станчев, попд. Асен Джонов, полк. Йордан Хр. Горанов.

Издаването на списанието се извършва от специално учреден фонд „Артилерийски преглед“. Целта на фонда е да се повишават и разширяват знанията на артилериистите, да се изследват и анализират действията на нашата артилерия през войните, да се събират материали по историята на нашата артилерия. Освен издаването на списанието фондът издържа библиотека за цялата артилерия под название „Централна артилерийска библиотека“. Фондът издава и оригинални съчинения, написани от българи по артилерийско дело и по история на българската артилерия, подпомага събирането на материали за Артилерийския отдел на Военния музей. Фондът „Артилерийски преглед“ се управлява от Управителен съвет, чийто председател е инспекторът на артиле-

рията, а списанието - от редакционен комитет. Фондът има своя значка, с която се награждават лица за особени заслуги, както и офицери, показали изключителен принос към българската артилерия. Значката има три степени. Първата степен се дава само като награда. Втората степен има право да носи всеки артилерийски офицер на действителна служба, техници, подофицери и запасни офицери, които са били редовни и изправни абонати на списанието поне три последователни години. Трета степен на значката имат право да носят войници и

граждански лица, които са показали особена ревност към артилерийската служба. Награждаването с първа степен и определянето на право-

то да се носят втора и трета степен става по решение на Общото събрание на Управителния и редакционния комитет на фонда. Значките втора и трета степен се заплащат.

Изключителен пример на демократично мислене и историческа далновидност ни демонстрират нашите предци в чл. 37 от Правилника на фонд „Артилерийски преглед”, където се казва, че фондът може се ликвидира по решение на три четвърти от всички офицери от артилерията. След ликвидацията сумите и имотите на фонда се предават на Българската академия на науките, която трябва да ги употребява за целите на фонда.

Ръководството на факултет „Артилерия, ПВО и КИС” и катедра „ОУТП от Полевата артилерия” към НВУ „В. Левски” се ангажират с трудната и отговорна задача да възстановят издаването на артилерийското списание. Необходима ни е обаче помощ и съпричастност от всички артилериисти, които милеят за рода войска. Редакционната колегия се обръща към всички заинтересовани за подкрепа на списанието и мнение и предложения за бъдещата редакционна политика.

Как ще изглежда в съвременния си вариант списание „Артилерийски преглед”?

Предвиждаме списанието да включва следните постоянни рубрики: биографични данни за строителите на българската артилерия; материали по история на българската артилерия на базата на натрупания в списанието от 1923 до 1960 г. текстуален и снимков материал; теория и практика на използването на артилерията в съвременни условия; теоретични проблеми на обучението и възпитанието на артилерийски специалисти; състояние и тенденции в развитието на артилерийската материална част, включително и автоматизирани системи за командване и управление на артилерията; състояние и тенденции в развитието на средствата за артилерийско разузнаване; преглед на чуждестранния артилерийски печат; критика и библиография.

Списание „Артилерийски преглед” започва своя нов живот с периодичност четири книжки годишно. Как ще продължи за в бъдеще, ще покаже интересът на читателите.

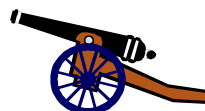
Накрая се обръщаме към всички бивши и настоящи командири и началници на Българската артилерия, към преподавателите по артилерия във висшите военни училища, към специалистите по артилерийско въоръжение, към конструкторите и инженерите, към всички артилериисти, които имат какво да напишат с молба да предоставите Вашите биографични данни, снимков материал, както и да участвате със свои спомени и публикации, които можете да изпращате на адреса на редакцията.

Нека всички си пожелаем успех за новия стар „Артилерийски преглед”. Нека бъдем достойни наследници на славните български артилеристи и отдадем заслуженото на добрата стара традиция, съграждайки върху нейните здрави основи своята нова традиция, за да я има винаги българската артилерия.

11 март **ДЕН НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ**

**Честит празник, български артилеристи –
достойни наследници на героите от Одрин!**

СТРОИТЕЛИ НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ

....Ето ме вече към края на моя живот. Но съзнанието, че нашите наследници творят сега в казармите един още по-страшен образ на познатите ми бесни български батареи, които ужасяваха враговете на нашето племе, ме изпълва със задоволство и спокойствие за съдбата на доброто дело, което им завещахме. Бъдете бодри, силни духом и работете!.....

Генерал-лейтенант Пантелей Ценов

Всяка епоха живее с тревогите за настоящето, с мечтите за бъдещето, но и неизменно с идеалите на миналото. Вехите на миналото, преминавайки през настоящето, трасират пътя на бъдещето. За да не бъдем пътници без карта, които разпитват случайно преминаващите, ние започваме ретроспекцията на историята на нашата артилерия с биографични данни за първите ѝ инспектори и началници. Подобно на точките, по които се строи една крива линия, историческият образ на строителите на артилерията дава възможност да се набележат нови точки, за да продължи кривата на вероятното бъдеще.

Иван Панков Козарев (Боримечката)

Роден в Клисуре.

Не е установено дали идеята за дървените топове е чисто българска, или е заимствана. Черешовото топче и Боримечката обаче остават вечен символ на най-голямото българско въстание и емблема на нашата прославена артилерия.

Паметникът на Боримечката в гр. Клисуре

Георги Шаров

Командир на черешовата артилерия в Брацигово, градът който създава най-много топчета по време на Априлското въстание. Шаров командва 18 дървени топа по време на Априлското въстание 1876 г. Има известен опит във Влашко, откъдето е донесъл магическата команда „Палитъ“. Първите опитни стрелби брациговци правят на 25.04.1876 г. в местността „Гробето“. Някои от топовете се пръскат, но веднага са заменени с нови. Първо бойно кръщение топовете получават на 28 април 1876 г. в боя при с. Чанақчиево. Очевидецът Ат. Мишев описва битката така: „Нападащите турци бяха доста слисани от ехтенето на черешовото топче, което от минута на минута поздравяваше неприятеля със своите кантарени топузи.“

Генерал-майор Иван Мартинович Лесовой

Специален началник на артилерията от юли 1878 г. до юли 1883 г. в изпълнение на заповеди по Българската земска войска № 1 от 8 юли и № 5 от 12 август 1878 г. (Артилерийското управление е в Русе до 1883 г.). По време на неговото управление през юни 1880 г. се създава първият артилерийски полк в България - артилерийският полк в Шумен. Звание генерал получава на 10.11.1879 г.

Военен министър е от 13.04.1882 г. до 21.06.1882 г.

След напускане на поста началник на артилерията със своя заповед назначава на този пост подп. Стоянов – командир на Софийското артилерийско отделение до официалното назначение на полк. Решетин на тази длъжност.

В Русия е бил началник на артилерийския полигон в Харковския военен окръг.

През Освободителната Руско-турска война се числи към обсадната артилерия на действащата армия. Взема участие в действията при Никопол (3 юли 1877 г.). През останалото време участва в обсадата на Плевен до пленяването на Осман паша.

Полковник Николай Лаврентиевич Решетин

Инспектор на артилерията от 11.04.1883 г. до 31.12.1884 г.

Роден е на 21.11.1842 г. Завършва Михайловското артилерийско училище и Михайловската артилерийска академия. При постъпването му в българската армия (4.10.1881 г.) е бил приет с чин подполковник. Към тоя момент се числял в списъците на руската гвардейската конна артилерия, а служел в Казанската барутна фабрика. В България идва да замести инспектора по въоръжението и се нарича „офицер за поръчки“ при Щаба на артилерията. До този момент Решетин командва 9-та скорострелна далекобойна батарея в гр. Никопол. През юли 1884 г. Щабът на артилерията е разформирован, а вместо него се сформира Управление на инспектората на артилерията.

Полковник *Димитрий Гаврилович Арсениев*

Инспектор на артилерията от 01.01.1885 г. до 07.09.1885 г. Роден е на 04.11.1840 г. Учи във Втори кадетски корпус. Постъпва на военна служба през 1858 г. с чин прапорщик. В чин подпоручик е бил повишен през 1861 г., а на следващата година преминава в Руската гвардейска артилерия. В Руско-турската освободителна война е командир на батарея в 1-ва гвардейска артилерийска бригада, където е ранен. Назначен е за инспектор на артилерията на 01.01.1885 г. Изпълнява длъжността до 07.09.1885 г.

Майор *Олимпий Панов*

Началник на артилерията през 1885-1886 г. Роден е в с. Параклий, Бесарабия.

Участва в Българското опълчение. За показана храброст в боевете при Стара Загора е произведен в чин подофицер, а за боевете при Шипка получава Георгиевски кръст. На 11.02.1878 г. е произведен подпоручик в 57-и Модлински полк. Със заповед по Българска земска войска на 7 юли същата година е зачислен в Планинската батарея, в която командва 2-ра полубатарея. От 1880 г. до 1882 г. учи в генералщабна академия в Петербург, след което служи във 2-ри артилерийски полк в Шумен. От 1884 г. е адютант при началника на артилерията полк Решетин. В края на същата година е коман-

дир на батарея в 1-ви артилерийски полк – София, и произведен в звание капитан, първият български офицер батареен командир. В навечерието на Сръбско-българската война, след напускане на руските офицери к-н Панов като най-старши офицер с висше образование и с голям авторитет е назначен за началник на артилерията и е първият българин на този пост. След войната, на 25.02.1886 г., Панов е произведен в чин майор, а на 12.04 длъжността му е преименувана в „командир на артилерийска бригада“. Министър е на войната през 1886 г. за 5 дни в кабинета на Петко Каравелов. Арестуван в смутните години след детронацията на Батенберг по обвинение в заговор против правителството на Стефан Стамболов. Осъден на смърт и разстрелян на 22 февруари 1887 г.

Генерал-лейтенант Петър Марков Пантилов

Началник на артилерията от 1887 г. до 1893 г.

Роден е на 15.11.1861 г. в Карлово. През 1879 г. е произведен подпоручик и назначен за командир на взвод във Военното училище. През 1884 г. учи в артилерийска офицерска школа в Царское село, която завършва с отличие. След това е адютант при началника на артилерията. По време на Сръбско-българската война е командир на 5-а батарея от 1-ви артилерийски полк. След войната последователно е командир на 2-ри и 3-ти артилерийски полк. От 1887 г. е инспектор на артилерията с чин майор, а от 1889 г. - началник на артилерията, длъжност с права на бригаден командир. На 18 юни 1893 г. е уволнен в запаса. Пет години по-късно (през 1898 г.) по своя воля отново постъпва на служба. От 1899 г. до 1907 г. е командир на Планинския артилерийски полк и 7-и артилерийски полк в Самоков. Произведен в звание генерал-майор на 05.08.1913 г., а генерал-лейтенант през 30.05.1918 г. Инспектор е на въоръжението в периода 1907-1912 г. При мобилизацията през 1912 г. е назначен за началник на артилерията на 3-та армия. През Междусъюзническата война е командир на 5-и артилерийски полк. През 1914 г. е уволнен за втори път в запаса. При мобилизацията през 1915 г. вече като генерал-майор е началник на 1-ва софийска дивизионна област, а през 1916 г. е началник на Нишкия укрепен пункт. Същата година е назначен за началник на Главно тилово управление. През 1917-1918 г. изпълнява длъжността

„Български представител при военното управление на Румъния“. Умира на 03.05.1937 г. в София.

Генерал-майор Бончо К. Балабанов

Инспектор на артилерията от 1893 г. до 1905 г. Роден е на 7.11.1859 г. в Хасково. Завършва габровската Априловска гимназия. През 1878 г. се записва в командата на „волноопределящите се“, откъдето се прехвърля във Военното училище, което завършва през 1879 г. След

това служи в източнорумелийската милиция. В навечерието на Сръбско-българската война е с чин капитан на длъжност адютант на Главното управление на Румелия. На 09.09.1885 г. след Съединението е назначен за командир на единствената румелийска полубатарея, преименувана в Пловдивска батарея. През 1886 г. той вече е командир на новосформирания в Пловдив 3-ти артилерийски полк. В началото на 1892 г. подп. Балабанов е назначен за помощник на началника на артилерията. На 22.06.1893 г. е назначен за началник на артилерията. Тази длъжност от 01.01.1895 г. е преименувана в „инспектор на артилерията“. На 5 май същата година е

назначен за председател на артилерийския комитет. Произведен е в чин полковник на 02.08.1895 г. На 12.05.1905 г. генерал-майор Балабанов е сменен от длъжността инспектор на артилерията, която изпълнява повече от 13 години. На 01.01.1907 г. е уволнен в запаса. По време на Балканската война е повижан на служба във военното ведомство, където отново е назначен за инспектор на артилерията.

Генерал-майор Никола М. Рязков

Инспектор на артилерията от 1905 г. до 1910 г.

Роден на 06.12.1856 г. в Габрово. Завършва Априловската гимназия. От 1875 г. до 1877 г. е учител в Дряново. През този период участва в Априлското въстание в боевете при Дряновския манастир. На 04.08.1877 г. постъпва като редник в българското опълчение, където за безупречна служба и участие в боевете при Шипка е произведен в унтерофицер. От опълчението постъпва в командата на волноопределящите в Пловдив като унтерофицер. На 10.05.1879 г. след производството на първия офицерски випуск служи в 3-та търновска батарея. По-

късно е младши адютант в Артилерийското управление в Русе. Учи в Артилерийската стрелкова школа и Николаевската академия на генералния щаб в Русия. С обявяването на Сръбско-българската война се връща в България като командир на 6-та батарея във 2-ри шуменски артилерийски полк. През август 1887 г. е назначен за командир на 4-ти артилерийски полк с чин майор. Произведен в чин подполковник на 01.01.1894 г. и е повишен в помощник-началник на артилерията, по-късно длъжността е преименувана в „началник на крепостната артилерия“. Две години по-късно едновременно заема и длъжността завеждащ въоръжението във войската. Прези длъжности произведеният в чин полковник (1896) Рязков изпълнява до 1905 г. цели 11 години. На 12 май 1905 г. е назначен за инспектор на артилерията. Почива на 2 август 1917 г. на 61 години.

Генерал-лейтенант Пантелей Ценов

Инспектор на артилерията 1909–1913 г.

Роден в гр. Видин на 1 август 1858 г. Първо е единственият артилерист, започнал службата си като канонир на 9 август 1878 г. и стигнал до най-високия чин

и длъжност в артилерията. Във 2-ра видинска батарея за отлична служба на 5 май 1878 г. канонирът е повишен в звание младши фойерверкер. След което е изпратен във военното училище. След производството в чин пряпорщик е назначен лично от княз Дондуков-Корсаков на служба в 9-та плевенска батарея. През 1880 г. вече е във 2-ри артилерийски полк в Шумен, а през 1881 г. е адютант на полка. През 1883 г. е назначен за младши адютант в Главното артилерийско управление. С началото на Сръбско-българската война е повишен в звание капитан и назначен за командир на батарея от 2-ри артилерийски полк. След война продължава службата в Шумен-

ския 2-ри артилерийски полк, където на 01.01.1888 г. с чин майор е назначен за командир на полка. На 24.04.1889 г. майор Ценов е назначен за командир на новосформирания Пети артилерийски полк в гр. Шумен. Цели 10 години командва 4-ти артилерийски полк в София. На 1 януари 1904 г. полковник Ценов е повишен в длъжност командир на планинска артилерийска бригада. На 01.01.1906 г. получава назначение като началник на крепостната артилерия и инспектор

на въоръжението, крѣто длъжности изпълнява в продължение на две и половина години. На 18.09.1909 г. е назначен на най-високата длъжност – инспектор на артилерията, и произведен в чин генерал-майор. По време на Балканската война е началник на артилерията в действащата армия. След войната през 1913 г. се уволнява по собствено желание. По време на Първата световна война е извикан на служба и назначен за началник на Първа софийска дивизионна област и началник на Софийския гарнизон. През 1918 г. е повишен в чин генерал-лейтенант и след демобилизацията на 24.11.1918 г. е уволнен от служба.

Генерал-лейтенант Калин Георгиев Найденов

Инспектор на артилерията от 1913 г. до 1915 г.

Роден е на 12.08.1865 г. в Широка лъка, Смолянско. През 1885 г. завършва Военното училище в София, а през 1891 г. – Военна академия в Шпорино, Италия. Практикува в артилерийските заводи в Германия и Франция, като по негова конструкция се изработват 15-см гаубици. В Сръбско-българската война командва полубатарея от 1-ви артилерийски полк.

През Балканската война е помощник-началник на артилерията при Щаба на действащата армия.

От 1913 г. до 1915 г. е инспектор на артилерията.

През Първата световна война е министър на войната.

Автор е на десетки статии във „Военен журнал“ и „Военни известия“, на учебници и монографии.

Загива при атентата в църквата „Св. Неделя“ през 1925 г.

Генерал-майор Стефан П. Белов

Инспектор на артилерията 1915–1917 г.

Роден е през 1860 г. в гр. Сливен. Завършва сливенската гимназия през 1876 г. През 1878 г. постъпва в новооткритото Военно училище в София. След като го завършва, служи като младши офицер в единствения тогава артилерийски полк в Шумен. От 1883 г. е изпратен да следва в Михайловската артилерийска академия в Петербург. По време на Сръбско-българската война е командир на батарея във 2-ри шуменски артилерийски полк. От 1886 г. като капитан е на служба в Артилерийската инспекция и в Артилерийската бригада, командвана от О. Панов. След преврата през 1887 г. заминава за Русия, където служи в Киевската ар-

тилерийска бригада. По-късно се завръща в България като помощник-началник на Софийския арсенал. Цели 13 години е началник на арсенала. В началото на 1912 г. полк. Белов е назначен за инспектор на въоръжението. Тази длъжност изпълнява до началото на Първата световна война. Когато през 1915 г. се обявява мобилизация, полк. Белов е назначен за инспектор на артилерията. След края на войната през 1918 г. генерал Белов е назначен за главен интендант в армията. Уволнен е по силата на Ньойския договор през 1919 г.

Генерал-майор Стефан Стефанов Славчев

Началник е на артилерията в Щаба на действащата армия през периода 1916-1918 г.

Роден е на 07.12.1869 г. във В. Търново. Завършва Военното училище в София (1889 г.) и Артилерийска инженерна апликационна школа (академия) в Торино, Италия (1896 г.). Военна служба започва през 1889 г. в 5-и шуменски артилерийски полк. По-нататък тя преминава през 4-ти артилерийски полк и Софийски артилерийски арсенал. През 1900 г. е командир на батарея в 6-и артилерийски полк, а през 1903 г. е на служба в Артилерийската инспекция. По-късно е преподавател по артилерия във Военното училище. През 1909 г. вече е помощник-началник по техническата част в Артилерийската инспекция. От 1910 до 1911 г. е помощник-командир на Софийския крепостен батальон. По време на Балканската война 1912-1913 г. е командир на тежката артилерия и началник на артилерията на 3-та армия. През 1914 г. е началник на Техническия отдел в Артилерийската инспекция. През периода на Първата световна война 1915-1918 г. е командир на тежка артилерийска бри-

гада в 1-ва армия. От 1916-1918 г. е началник на артилерията в Щаба на действащата армия. Той е и професор по артилерия.
На 19.08.1919 г. преминава в запаса. Умира на 30.06.1965 г. в София.

Генерал-майор Димитър Кацаров

Инспектор на артилерията 1918-1919 г. Роден е 26.08.1866 г. в Копривщица. През 1883 г. постъпва в техническото отделение на Военното училище. През 1887 г. завършва училището и е произведен в портупей-юнкер. Назначен е в 4-ти артилерийски полк. След конкурс през май 1892 г. е изпратен във Виена на щабен офицерски курс в продължение на две години. От 1894 г. е командир на батарея в Софийския артилерийски полк. Службата му преминава през 1-во товарно артилерийско отделение в Берковица и 2-ри артилерийски полк във Враца. От 1912 г. е преведен за помощник-командир на 5-и артилерийски полк в Шумен. По време на войната е командир на полка в състава на 4-та пехотна преславска дивизия. След двете балкански войни през есента на 1913 г. полк. Кацаров е назначен за началник на строево-домакинското отделение в Артилерийската инспекция. През 1914 г. след 27 г. служба е командир на полка, в който започва службата - 4-ти артилерийски полк. През есента на 1915 г. полк. Кацаров е командир на мобилизираната 1-ва артилерийска бригада. Повишен е в чин генерал-майор през 1918 г. и е назначен за помощник-началник на артилерията на действащата армия. След войната, на 12.10.1918 г., е назначен за инспектор на артилерията във Военното ведомство до 01.09.1919 г.

Генерал-лейтенант Владимир Вазов

Инспектор на артилерията през периода август 1919 г. - февруари 1920 г.

Роден е на 14 май 1867 г. в гр. Сопот. Произведен е подпоручик на 27.04.1887 г. с назначение във 2-ри артилерийски полк в Шумен. През 1891 г. е назначен за

адютант на 2-ри артилерийски полк. Произведен в чин капитан на 02.08.1894 г. и е преведен в 4-ти артилерийски полк като старши офицер и командир на батарея. Учи в руската артилерийска школа в Царское село. През есента на 1905 г. е преведен в 8-и артилерийски полк, повишен в длъжност командир на отделение. От началото на 1907 г. подполковник Вазов е назначен за началник на стро-ево-домакинското отделение в Артилерийската инспекция. През 1910 г. е назначен в Шумен, в 5-и артилерийски полк като командир на артилерийско отделение. В навечерието на Балканската война е произведен в

чин полковник и е назначен за командир на 4-ти артилерийски полк. След демобилизацията полковник Вазов е назначен за трети път като началник на стро-ево-домакинско отделение в Артилерийската инспекция. През Първата световна война полковник Вазов е командир на 5-а артилерийска бригада от състава на 5-а пехотна дунавска дивизия. На 1 март е назначен за командир на 9-а пехотна плевенска дивизия. Командва отбраната на Дойран. Постига забележителен успех в три поредни отбранителни операции. При демобилизацията през октомври 1918 г. генерал Вазов остава началник на 9-а плевенска дивизионна област, след това е и началник на Втора инспекционна област. През август 1919 г. е назначен за инспектор на артилерията в Министерството на войната, длъжност, за която се готви повече от 30 години. На 24.02.1920 г., произведен в чин генерал-лейтенант, е уволнен от служба. През 1926 г. е избран за кмет на София. Остава завинаги в историята като героят от Дойран.

Генерал-майор Николо Стоянов КABLEШКОВ

Инспектор на артилерията 1920–1921 г. Роден е на 07.09.1868 г. в Пловдив.

През 1886 г. постъпва във Военното училище. След неговото завършване с чин подпоручик е изпратен на служба в 3-ти артилерийски полк. През 1897 г. завършва I, II и III офицерски курсове във Военното училище. От 1901 г. капитан КABLEШКОВ е назначен за командир на батарея в 6-и артилерийски полк. След конкурс през 1904 г. е изпратен да следва в артилерийска школа в Петроград, която завършва в 1905 г. През 1911 г. майор КABLEШКОВ е вече командир на 2-ро артилерийско отделение от 4-ти артилерийски полк. При обявяване на мобилизацията за Балканската война през 1912 г. майор КABLEШКОВ е командир на гаубично скорострелно отделение, с което преминава цяла Тракия и стига до Чаталджа в състава на 9-а плевенска дивизия. На 13 март 1913 г. той е при Одрин на позиция в източния сектор. През Първата световна война подполковник КABLEШКОВ е командир на първо скорострелно гаубично от 1-ви гаубичен артилерийски полк. През 1916 г. е командир на 9-и артилерийски полк при Дойран. Тук той проявява всички свои способности като артилерийски командир и организатор. През последните боеве в края на войната през 1918 г. при Дойран след блестящата победа на 20 септември полковник КABLEШКОВ лекува. Тежко раненият пленен английски подполковник Бриджес едва има сили да възкликне „Не, това не е българска артилерия – искам да видя нейния командир!“.

След демобилизацията на 18.01.1919 г. полковник КABLEШКОВ е командир на 4-ти артилерийски полк, който командва до 20 декември същата година. От 01.01.1920 г. е назначен за инспектор на артилерията. Тази длъжност изпълнява до 20.01.1921 г.

Генерал-лейтенант Димитър Стоенчев

Инспектор на артилерията от 1929 г. до 1932 г. Роден в гр. Радомир. Завършва Военното училище в София и Михайловската артилерийска академия в Петербург. Произведен в чин генерал-майор на 06.05.1926 г. От 30.04.1933 г. е повишен в генерал-лейтенант. По негова инициатива на 12 март 1932 г. със заповед на министъра на войната № 49 се разширяват възможностите на фонд „Артилерийски преглед“ и се създава артилерийска значка, с която ръководството на фонда награждава офицери - артилеристи за изключителни заслуги към българската артилерия.

Генерал-майор Николо Т. Стойчев

Инспектор на артилерията от 1936 г. до 1941 г.

От август 1941 г. е назначен за командващ Прета армия.

Генерал от артилерията Георги Попов

Роден е на 17 ноември 1887 г. в Пловдив. През 1935 г. е произведен в чин генерал-майор. През октомври 1938 г. получава следващото си звание - генерал-лейтенант. С подписването на 7 септември 1940 г. на Крайовския договор на свое специално заседание Министерският съвет назначава Георги Попов за генерал-губернатор на Южна Добруджа. На 3 август 1941 г. цар Борис подписва указ, съгласно който е произведен в чин генерал от артилерията, но три дни по-късно е уволнен „по собствено желание“.

На 9 септември 1944 г. генерал-полковникът от запаса е призован отново в армията.

Генерал-полковник Георги Попов умира на 10 октомври 1953 г.

Генерал от артилерията Руси Русев

Роден на 27.11.1887 г. в Габрово. Завършва Военното училище в София като артилерист през 1909 г. Военната му служба започва като командир на батарея в 4-ти артилерийски полк. През периода 1915-1918 г. е командир на батарея, впоследствие на отделение в 4-ти артилерийски полк. От 1919 до 1927 г. служи в 3-ти артилерийски полк, а после в Учебната батарея във Военното училище. През 1929 г. е на служба в Артилерийската инспекция. От 1930 г. до 1934 г. е началник на Техническият отдел в Артилерийската инспекция, а от 1934 г. до 1935 г. - завеждащ въоръжението в инспекцията. През периода 1935-1936 г. е началник на Артилерийския отдел във Военната фабрика в Казанлък. От 1936-1940 г. е инспектор на въоръжението. В периода 1940 г. до 1941 г. е началник на Канцеларията на Министерството на войната, а година по-късно отново е инспектор на въоръжението. През 1942-1944 г. е назначен за началник на отдел „Доставки и поддържане“ в Министерство на войната. Министър на войната е в периода 14.09.1943-02.09.1944 г. На 04.09.1944 г. преминава в запаса.

Полковник Константин Ст. Чешмеджиев

Инспектор на артилерията от 19 септември 1944 г.

ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ

ПРЕВЗЕМАНЕТО НА ОДРИНСКАТА КРЕПОСТ ПРЕЗ 1913 г. – ВЕЛИКА ПОБЕДА НА БЪЛГАРСКОТО ОРЪЖИЕ

Полк. доц. д-р Нелко Ненов

....Но освен личности, българите дадоха и много нови идеи на света... Най-много от тях са в областта на военното дело.

Стилиян Чилингиров

Едва ли на света има друга страна със сравнително малките мащаби на България, която да може да се похвали с толкова много военна слава за последните 100–120 години. В пет войни пословичната българска храброст, издръжливост, жертвоготовност, бойно майсторство и военен гений впечатляват Европа и света. Но което е по-важно - повишават самочувствието и увереността в собствените сили на нашия народ, дават му кураж и сила в трудните години на утвърждаване на Третата българска държава на Европейската карта. Или както казва Симеон Радев „дадоха на българския народ една нова религия – религията на национален оптимизъм”.

През 1912 г. английският вестник „Таймс” констатира¹: “В Източна Европа се роди нова военна сила, която даже великите сили не ще могат да удържат.” Силата, за която става дума, разбира се, е България, а поводът са бляскавите ѝ победи в Балканската война. 606 хиляди души успява да мобилизира страната ни² за тази дълго чакана схватка и така превъзхожда силите на всичките си съюзници взети заедно. Победите на бойното поле се редуват една след друга. От 9 до 11 октомври 1912 г. е проведена Лозенградската операция. Ако трябва да я очертаем с няколко думи, трябва да кажем - светкавично развърщане, смели атаки, висок боен дух, доблест, устрем, лична храброст, отлично взаимодействие между пехота и артилерия. Следва Люлебургаз-

¹ Ш и п о ч а н о в, И. Чуждестранните кореспонденти в Турция за Балканската война (1912-1913). – Военноисторически сборник, 1982, № 4, с. 114.

² К о с е в, К. Подвигът 1912-1913 /70 години от Балканската война/, София, 1983, с. 27.

Бунархисарската настъпателна операция. Най-кръвопролитният бой в цялата Балканска война. На 16 октомври пет български батареи надвиват дванадесет турски и с това отварят път на пехотата, която веднага влиза в ръкопашен бой. За генерал Радко Димитриев³ това е „най-великото сражение на Балканската война“. В ръцете на победителите падат 3000 пленници и 4 знамена⁴. Турската армия е преследвана до Чаталджа. Устремно е българското настъпление и в Родопите и Беломорието.

Според мнозина специалисти обаче, най-голямата победа на българското оръжие не само в тази война е превземането на Одринската крепост на 13 март 1913 г. Тя е толкова добре укрепена, че според немския военен специалист фон дер Голц⁵ дори прочутата германска армия би се блъскала в стените ѝ поне шест месеца.

Турската войска в Одрин наброява 63 500 души⁶ и е снабдена с достатъчно оръжие, боеприпаси и храни за дълга обсада. Турците разполагат с 459 оръдия⁷ от различен калибър. Крепостната линия е в три позиции: предна - с предимно землени укрепления, главна - с 24 бетонни форта, и резервна - със землени укрепления⁸. Вълчи ями и минифугаси допълват укрепленията и действително я превръщат в трудно превземаем бастион. Българските бойци обаче сломяват твърдината за 30 часа с фронтална нощна атака. Макар че по онова време в най-модерните европейски армии са смятали, че при тогавашното ниво на бойната техника подобни крепости могат да се превземат само след дълга обсада и постепенна атака. Не случайно, за да се поучат от българския опит, в Одрин идват военни специалисти от цяла Европа и дори от далечна Япония. Някои от новостите в артилерийската наука и практика, влезли в историята на военното изкуство с този прословут щурм, не губят своята актуалност и до днес.

Безспорно е едно - Одрин е триумф на българския военен артилерийски гений.

³ К о с е в, К. Пос. съч. с. 63-67.

⁴ В ъ л к о в, И. Победата при Одрин и ролята на артилерията. – Артилерийски преглед, кн. 1, 1930, с. 45-59.

⁵ Ш и п о ч а н о в, И. Пос. съч. с. 114.

⁶ История на българската артилерия /под общ. ред. на Христо Христов/, София, 1977, с. 172-173.

⁷ Пак там.

⁸ Д р у м е в, М. С 1/5 полско скорострелно отделение в боя при Одрин. – Артилерийски преглед кн. 3, 1930, с. 137

Български артилеристи на позиции при Одрин, 1913 г.

Около Одрин са разположени 424 български оръдия, от които на Източния сектор – 238⁹. След 6-месечна обсада, на 11 март, е заповядано нападението на крепостта да започне с артилерийски обстрел. Ураганният артилерийски огън се открива в 13,30 ч. и продължава две денонощия!!!¹⁰ Българската артилерия не замлъква до победата. Целта е да се прикрие атаката на българската пехота. Героичното настъпление принуждава турският гарнизон да капитулира на 13 март.

Българската артилерия за първи път в света прилага използваните и досега способности и форми, като непрекъснатата огнева поддръжка на пехотата, огневия ваяк (вал), преграден огън (неподвижен заградителен огън), извършва нощна артилерийска подготовка и поддръжка на настъпващите войски. Поставят се основите на централизиране на управлението на огъня на артилерията в дивизионни и дори армейски артилерийски групи. Огънят ѝ се насочва от различни средства - дирижабли, самолети, включително и от проникнал в Одрин български офицер - артилерийски разузнавач, който от минарето на една от джамиите докладва къде са турските цели и коригира стрелбата.

Ето защо 11 март става Ден на ракетните войски и артилерията на Българската армия, определен със заповед на министъра на отбраната от 7 май 1992 г. На този ден преди 94 години в 13 ч. е дадено началото на артилерийската подготовка на атаката на Одринската крепост.

„Одрин е непревземаема крепост, но за българите – кой знае” - това изрича германският генерал Фог още преди атаката на крепостта, след като вижда как нашите войски превземат Лозенград.¹¹

⁹ История на българската артилерия. Пос. съч. с. 172.

¹⁰ Д р у м е в, М. Пос. съч., с. 144

¹¹ Ш и п о ч а н о в, И. Пос. съч., с. 115.

„Внезапността на артилерийската буря и бесният устрем на пехотата лишиха гарнизона от сила. Те създадоха у защитниците паника, каквато вече изпитаха техните събратя по оръжие в Лозенград и Люлебургаз” - коментира кореспондентът на френското сп. “Журнал” Людовик Надо.¹²

„Как българите успяха да преминат през препятствията от телени мрежи? Това е мистерия!” – възкликва пратеникът на италианския в. “Кориере дела сера” Барцини.¹³

Защото телените заграждения са с дълбочина 6-9 м, отделно има няколко пръстени стени – укрепления от камъни и пръст с ширина 5-7 м и височина 3 м и ровове, пълни с вода.

Плененият главнокомандващ Шукри паша предава сабята си на българските командващи с думите: „Храбростта на българската армия е безподобна... На вашата армия никаква крепост не може да противостои...”.¹⁴

Основният извод, който прави западната преса, може да се обобщи така: „Българите биха победили даже и тогава, когато са въоръжени само с кинжали.”

"На нож" худ. Ярослав Вешин

¹² Ш и п о ч а н о в, И. Пос. съч..

¹³ Пак там.

¹⁴ Защитникът на Одрин Мехмед Шукри паша. Артилерийски преглед, кн. 1, том 25, април 1930.

Съвсем наскоро почина изтъкнатият български учен народопсихолог проф. Марко Семов. Негови са думите, че честта и самочувствието на един народ не представляват нещо дадено само по себе си.¹⁵ Те се създават, развиват и укрепват чрез различни средства, включително и на бойното поле. Навярно подобно съждение не е адекватно на сегашната действителност, в която враждебността към традиционните добродетели и налагането на неясно каква нова ценностна система предизвикват съвсем различен модел на поведение у болшинството днешни българи. Преди 94 години, когато българската държава е подчинена на неотклонното преследване на един общонароден идеал – обединението на всички българи в границите на една държава, войната е върховният аргумент в защита на националните интереси. България тогава решава, че може да разчита не на изменчивата благосклонност на великите европейски сили, колкото и значима на моменти да е тя, а на собствената си армия. И не бърка.

Героизмът е безпримерен. Победата е велика. Тя безспорно е постижение на българската армия.

Но какво е армията? Това е народът в униформа. Народ, който като един застава зад националната кауза. Студенти от цяла Европа, Северна и Южна Америка, Австралия, поети, писатели, математици, учители, музиканти. Цветът на българската интелигенция застава рамо до рамо с полуграмотните селяни от шопските села, с балканджиите - северняци, с добруджанците, обединява ги обща мисъл – мисълта за поробените братя. Единствено желанието да пролеят кръвта си за българите в Тракия и Македония поставя видни общественици и писатели като Йордан Йовков, Симеон Радев, Александър Балабанов, Елин Пелин, Антон Страшимиров и Стамен Панчев¹⁶ ведно с безименните селяни, с изцапани още от кърския труд ръце. Тук някои веднага биха направили аналогии с днешната действителност. Има ли такъв национален идеал сега, който може да обедини всички българи днес?

Отговорът на този въпрос минава през съждението, че в основата на всичко са моралните ценности на нашето общество.

Не благополучието, не жаждата за власт, не стремежа за отличия, не алчността са тласкали българския войник с голи гърди напред срещу врага. Чистата обич към Родината и Народа, искрената вяра в правотата на делото, за което воюват, чувството за съпричастност с поробените и страдащи събратя, дългът към Отечеството и мисълта за родното

¹⁵ С е м о в, М. Народопсихология /Размисли върху написаното и ненаписаното за българската народопсихология и национален характер/, Том I, Варна, 1995.

¹⁶ Р а д е в, С. Това, което видях от Балканската война. София, 1993.

огнище, към което всеки е мечтаел по-скоро да се завърне... като победител!

66 000 души¹⁷ никога не се завръщат по родните места. Те остават на вечна стража в безименните окопи край Одрин, Люлебургаз, Лозенград, Чаталджа и много други. Те дават живота си, за да „видят роба свободен, а Отечеството да покрият със слава” (Манифест за обявяване на войната, 05.10.1912 г.).

Истината изисква да кажем, че всички ние сме длъжници към българските герои. С голяма доза съжаление и тъга трябва да отбележим, че липсва достоен паметник на българските офицери и войници, паднали край Одрин. В нашата църква “Св. Георги Победоносец” в Одрин се пазят само четири надгробни кръста на български офицери.¹⁸ Към настоящия момент те стоят край храмовия олтар. Това е всичко, което е останало от българските герои, превърнали превземането на Одринската крепост във велика победа на нашата армия. Броят на загиналите при Одрин е около 8000.¹⁹ Това ярко контрастира с внушителния мемориал на победения Шукри паша, командващ турските сили при Одрин, който, въпреки че е един достоен войн, капитулира пред великия българския войник заедно с целия си 65-хиляден гарнизон, от които 15 генерали и 11000 офицери, но който е почитан по достойнство от съвременната турска държава и общество. По-късно като пленник в София Шукри паша опознава нашия народ и става горещ привърженик на едно тясно българо-турско приятелство.²⁰

Достоен за съжаление е фактът, че мемориал на българските герои от Балканската война и Одринската епопея няма! Ако трябва да цитирам отново покойния проф. Семов, за пореден път констатираме национален нигилизъм и безразличие. „Въпросът за личното и национално достойнство е един винаги болен въпрос пред нацията ни...”²¹ – категоричен е той в безспорно най-ценностния му труд „Народопсихология”.

Видният писател и общественик Стилиян Чилингиров отбелязва в знаменитото си творение „Какво е дал българинът на другите народи”

¹⁷ Ж е к о в, Н. Одрин (Спомен за едно от най-великите бойни дела на българското войнство) – Артилерийски преглед, кн. 1, 1930, с. 23-43.

¹⁸ Б л а г о е в, Г. Мемориалът на едно поражение. В-к „Българска армия” бр. 1, 2006.

¹⁹ Ж е к о в, Н. Пос. съч., с. 23-43.

²⁰ Защитникът на Одрин Мехмед Шукри паша. Пос. съч.

²¹ С е м о в, М. Пос. съч.

следното: „Народ, който се самоуважава, за нищо на света не трябва да се самоунижава”²².

Български войници преди атаката на Одрин

На 11 март българските артилеристи празнуват своя боен празник.

Днешните български ракетчици и артилеристи са достойни продължители на заветите и традициите на своите предшественици, независимо от постоянно изменящата се конюнктура. Благодарение на своята висока подготовка и професионализъм, точност, организираност и изпълнителност Ракетните войски и артилерията се ползват със заслужен авторитет и признание не само в Българската армия, но и в армиите на нашите съюзници. Без излишна скромност трябва да отбележим, че това признание за рода войска се дължи в голяма степен и на артилерийската ни алма матер – бившето шуменско висше артилерийско училище и настоящ факултет „Артилерия, ПВО и КИС” и Учебна база „П. Волов”. От всички нас – бивши, настоящи и бъдещи артилеристи, зависи дали ще опазим завета на предците си.

²² Ч и л и н г и р о в, С. Какво е дал българинът на другите народи. IV издание, 1993.

...Краино време е да нарушим нашето мълчание за себе си, да докажем и ние на света какво сме били, какво сме и какво можем да бъдем. И то не за да ни чуят другите, а за да повярваме сами в себе си.

Стилиян Чилингиров

ПОБЕДИТЕЛЯТ НА ОДРИН

ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ НИКОЛА ИВАНОВ

Българското войнство е гордо, че може да посочи на народа и на целия свят такова голямо име, каквото е генерал Никола Иванов.

Сп. „Артилерийски преглед” 1933 г.

Командването на 2-ра армия по мобилизационен план е възложено на него. Щастливата случайност му изпраща за началник на щаба полковника от генералния щаб Никола Жеков. Между началник и подчинен царя пълно доверие и разбиране по всички служебни, а и най-вече по оперативните въпроси. Това продължава през цялата Балканска война (1912- 1913 г.).

Генерал Иванов е от първия випуск български офицери. Макар издигнал се рано до високи длъжности във военната йерархия, той не израства далеч от строя, а командва конен и пехотен полк. От 1909 г. до Балканската война е командир на 4-та пехотна преславска дивизия и началник на инспекционна област. Няма никакво съмнение, че това му помага да усвои добре чувството и навика да командва големи войскове единици.

С академично образование, работил дълго и упорито над себе си, надарен със здрав разум и особено с воля и спокойствие, при Одрин

А
П

ген. Иванов се проявява като зрял, настойчив и завършен военачалник. Той започва настъплението срещу Одрин с идеи, от които не отстъпва до края. Принуден е да ги отстоява пред царя, Правителството, Главната квартира, Съветите на висшите началници, пред различни комисии, и в крайна сметка доживява да ги види реализирани, а с това и да запише в нашата история една велика военна победа.

ЗАЩИТНИКЪТ НА ОДРИН

МЕХМЕД ШУКРИ ПАША

Абдулах, Махмуд-Мухтар и Шукри – това бяха тримата турски генерали, наши достойни противници в Балканската война. Но ако първият след достигане до Чаталджанската укрепена линия напуска длъжността си поради неразбирателство с помощник-главнокомандващия Назъм, вторият е тежко ранен и едва ли не пленен при първия ни опит да овладеем чаталджанските фортове. Само Шукри остава докрай срещу нас. Бие се с енергия и изкуство и проявява всички качества на един достоен за адмирации военачалник.

Мехмед Шукри има реноме на добре подготвен и умен офицер. Когато му е поверена отбраната на Одрин, той е сравнително възрастен, но затова пък има голям опит и такт и се ползва с пълното доверие на войските си. През цялото време на обсадата и преди нея Шукри паша проявява активност и висок боен дух. Това се потвърждава от редица смели боеве извън крепостта, извършвани при всеки благопри-

ятен момент. Не без значение е фактът, че той живее непосредствено до войските си и дава пример на скромност и изпълнение на войския дълг с поведението си.

Истината изисква да кажем, че командването на Одринската крепост бе в надеждни ръце. То си бе осигурило авторитет, който не бе накърнен и през най-критичните минути, предшествващи падането на фронтовата линия. Дори и тогава неговите заповеди са ясно отдавани и незабавно изпълнявани. Вярно е, че Шукри паша е заблуден относно участъка на пробива, но това твърде малко намалява високата оценка, която заслужава неговата дейност като командир на крепостта. Със себеотрицание и с най-голямо достойнство Шукри паша остава докрай на своя пост като истински войник. Връщането на неговата сабя лично от Фердинанд бе подчертаване на онова уважение, което историята не отказва никога на ония, които доблестно изпълняват своя войнски дълг.

Като пленник в София Шукри паша опознава нашия народ и става ревностен привърженик на едно тясно турско-българско приятелство.

**АРТИЛЕРИЯТА ПРИ АТАКАТА НА ОДРИНСКАТА МАНЕВРЕНА
КРЕПОСТ НА 12 и 13 МАРТЪ 1913 ГОД.***

За превземането на една крепост важна роля е играла и ще има да играе артилерията. Нейната роля се ограничава с действия от далечни разстояния, но без които приближаването на атакуещия към крепостта ще бъде ако не невъзможно, то поне много трудно и придружено с големи жертви. Ето защо както при обсадата, така и при атаката на една крепост се изисква атакуещият да притежава в превъзходно количество артилерия, и то могъществена по калибър и далнобойност. Нашето положение при обложението на крепостта далеч не беше такова и затова заслугите на нашата, особено обсадна артилерия заслужават нашето внимание и похвала.

Първоначално с настъплението и приближаването ни към фронтовата линия на Одринската крепост ние си служехме с полската артилерия, придадена към дивизиите за разбиване и прогонване вътре в крепостта всичките отряди, които бяха вън от нея. Това беше възможно до едно време, докогато ние не изпитахме действието на крепостната артилерия, против която нашата полска беше безсилна. На 9-и и на 16-и октомврий 1912 год. турците правиха излази от крепостта, особено на 16-и, с доста силни отряди по двата бряга на р. Марица, поддържани с огъня от крепостната артилерия. В това време ние нямахме още никаква обсадна артилерия, а полската беше в път, да отива от един сектор в други. Положението на атакуваните части е било почти критическо, ако в най-опасния момент не са се явили две скорострелни оръдия, които със своето мощно действие поправят положението, и турците са се отдръпнали с големи загуби към крепостта. Към него време ние имахме само на път части от обсадната артилерия, която беше необходима, за да се затвърди положението на обсаждащите войски около крепостта. Превозката на обсадната артилерия се ускори и тя беше настанена първоначално на северозападния сектор между реките Марица и Тунджа. През месец ноемврий ние даже почнахме да бомбардираме града Одрин с една 15 см. Д/ЗО батарея, разположена на източния сектор. След сключването на примирието 21-и ноемврий се почнаха по-подробни проучвания на местността за прекарване обсадната артилерия на източния сектор, дето се предполагаше да се произведе атаката за пробив на фронтовия пояс, според одобрения от щаба на Действуващата армия план на командующия 2-а армия за атака на крепостта.

На състоялия се на 2-и януарий във вагона на Н. В. Царя под председателството на последния един вид коронен съвет, на който освен г. г. министрите присъстваха и четирима командующи армиите, между другите въпроси се повдигна и въпросът за атаката на Одринската крепост с открита сила: за друга атака нямаше вече

* Препечатано от сп. „Артилерийски прегледъ” бр. 1, 1930 г.

време. Командующият 2-а армия се произнесе за атаката, а командующият 3-та армия изнесе множество доводи, за да докаже невъзможността на атаката. Той искаше най-малко в един и половина пъти превъзходство в артилерия от голям калибър, маса инженерни средства и, разбира се, превъзходство в пехотата. Командующият 2-а армия взе разрешение да се обясни и да изложи своя възглед приблизително така: На войната не целият театър е от еднаква важност: има места особено важни, а други маловажни, и нанесената победа на важния пункт покрива неуспеха на маловажния. Важно е следователно, да бъдем силни на важния пункт. Турските артилерийски отбранителни средства са разхвърлени по целия фронтен пояс и съсредоточаването им на едно място за скоро време е невъзможно. Нашите артилерийски средства, ако изобщо и по-малко на брой, са групирани срещу важния пункт. Стрелбата от турските крепостни оръдия е ексцентрична и не може да бъде групирана по една посока тогава, когато нашето разположение е обхващащо, и стрелбата е концентрична, та дава възможност да съсредоточим огъня от всичката обсадна артилерия в желаната точка. Турските батареи всички се виждаха, а нашите бяха скрити и неизвестни за противника. Най-сетне и изкуството в стрелбата от дотогавашната практика е на наша страна. Всичко това, взето в едно, ни дава (ако и да бъдем по общо количество на оръдия по-слаби) голямо превъзходство над противника. Това мнение се одобри още тогава и от Царя.

От гореказаното трябва да се заключи, че у началствующите лица във 2-а армия се беше формирало понятието за големите достойнства на нашите артилерийски офицери и с пълна увереност в успеха командующият 2-а армия се решаваше да изиска разрешение за атака на фортовия пояс.

За атаката на крепостта полската артилерия беше в участъците на своите бригади, тежката артилерия беше разпределена според изработения от щаба на 2-а армия план, както това е показано в таблицата за назначението на разположението на обсадните батареи, приложена към наредба № 14 от 18-и декември 1912 год., напечатана на стр. 208-212 от „Военната библиотека“ № 16. („Балканската война 1912-13 г.“ от генерал Иванов).

До почването на атаката от обсадната артилерия се откриваше рядко огън под форма на отговаряне на противника за бомбардиране на града, а главната цел беше всяка батарея да се пристреля поставените ѝ обекти. За достигането на тази цел всичките батареи не откриваха едновременно огън, а една по една, което обстоятелство и заблуждаваше противника да определи числото на батареите и оръдията.

С почването на атаката обсадната артилерия изигра превъзходно ролята си както за подготовка на атаката, така и за повдигане моралния дух във войските.

Дотогава нашите войски бяха виждали силна стрелба от фортовата линия, а от обсадната артилерия - малко и рядко. Това вселяваше известна неувереност за успеха на атаката. Когато дойде денят и

часът за нашата обсадна артилерия да вземе всичката участие в стрелбата срещу противника, тя разви нечувана скорост и точност, че веднага преобрази душите на нашите бойци.

Артилерийският огън на 12-и мартъ и през нощта срещу 13-и правеше да се тресе почвата на десетки километра около крепостта. Зданията в много съседни села трепереха като при землетресение. Отделни изстрели не се чуваха, а се чуваше нещо като подземно бучение. Още на 12-и мартъ след пладне много неприятелски батареи престанаха да стрелят и атаката беше подготвена, но за производството ѝ пехотата не беше още готова. Привечер стрелбата почти спря, за да почне през нощта още по-силно. С установената по-рано сигнализация стрелбата на обсадната артилерия напредваше със стотина крачки пехотата, пред която тя унищожаваше изкуствени препятствия, като разслабваше устойчивостта на телените мрежи, не позволяваше на неприятеля, да се ползва свободно и широко от своя огън препятствуваше движението на неприятелски резерви, да се движат в тила на позициите за контраатаки. За да се добие този изумителен успех, трябва да се установи, че артилеристите имат високо съзнание за своя дълг; те бяха прекрасно подготвени за ролята, която им се падна да изиграят при атаката на Одринската маневрена крепост; те умееха за постигането на целта да пренебрегнат уставните норми за числото на изстрелите от едно оръдие, като удвояваха и утрояваха това число. Срещу нагорещяване телата на оръдията се употребиха мокри одеяла и шинели, само и само да се добие успех.

Когато пехотата видя това артилерийско бучение, когато се увери в силата на нашата артилерия, тя удвои усилията си и крепостта падна под дружния удар на всички родове войски. Пехотинци са ходили да целуват обсадните оръдия, като на гаубиците са казвали „гълъбици“ и са ги прегръщали.

При атаката на Одрин имаше такова съгласуване на действията между родовете оръжия, че едва ли такова е било възможно в мирно време при маневрите.

И днеска, след 17 години от славното превземане на Одрин с откритата сила, ние не можем да не въздадем похвала на нашите артилериисти, които през мирно време съумяха, да приготвят този род оръжие нечувана проява на самоотверженост и умение, да използват способността на оръдията до краен предел за достигане на важната цел. Моят поклон пред всички, които завещаха такъв славен пример на българското войнство, и искрено пожелание щото сегашните артилериисти да се съвършенствуват според изискванията на новото време, та в деня на разплатата да проявят по-голямо умение, знание и себеотрицание за чест и слава на Родината.

Н. Ивановъ, генералъ о.з.
бившъ к-щ 2-а армия подъ Одринъ

НАШАТА АРТИЛЕРИЯ ПРИ ОДРИН* (Спомени)

Денят, в който падна Одринската първокласна крепост в ръцете на българската армия, е ден най-славен за нашата артилерия, защото, кой какво ще да казва, този ден прослави нашата родна артилерия, понеже в него тя удиви всички европейски армии със своите действия. След превземането на тази крепост още през същия месец мартъ пристигнаха разни военни мисии от големите европейски армии да изучат на самото място това славно действие, защото ний, българските артилериисти, за пръв път приложихме на практика всички нови методи за действието на артилерията, за които дотогава много се пишеше, но нийде не бяха приложени на практика. Ето защо аз се осмелявам да изкажа мнение, денят 26 март да се установи на вечни времена за празник на българската артилерия. Нека на този ден от поколение на поколение да се разказва за този славен неин подвиг и да служи за пример на нашите потомци, та, като знаят, да се стараят да ги надминат. Ние, артилеристите, както всякога сме много скромни; затова, макар делото под Одрин да е дело артилерийско, много второстепенни участници в него празнуват датата на падането на Одрин; а ние, изпълнявайки точно разпорежданията на Военното министерство, не празнуваме този ден. Нека 26 мартъ да се установи за празник на артилерията и да се празнува тържествено всяка година.

ПОДГОТОВКАТА НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ ЗА АТАКА НА ОДРИНСКАТА КРЕПОСТ

Известно е, че веднага след Берлинския договор, който разпокъса България на три части, ний, българите, си поставихме за задача да обединим нашето Отечество и през всичкото време оттогава до Балканската война само за това мечтаехме, следователно всякога, когато е ставало в армията било в по-големите, било в по-малките войскови части тактически занятия или маневри, в ума на всичките беше подготовка за война с Турция, която тогава владееше нашите братя в Тракия и Македония. Ето защо няколко години преди Балканската война щабът на армията изпращаше за секретари при Одринското ни консулство военни лица, на които се възлагаше задачата да изучават тази крепост и да правят своите доклади след завръщането им в България. Одринската крепост беше малко известна на нас, а ний знаехме, че най-голямото препятствие за нас в случай на една война с Турция ще бъде тя; затова трябваше да я изучим най-основателно и подробно. От начало за целта, която упоменах по-горе, се изпращаха генерал-щабни офицери; след това се пратиха и офицери от инженерните войски; но и едните, и другите,

* Препечатано от сп. „Артилерийски прегледъ” бр. 1, 1930 г.

по едни или други причини, не можаха удовлетворително да разрешат дадената им задача, поради което сведенията ни за крепостта бяха твърде оскъдни.

През 1906 г. се появиха във военната литература кратки сведения за Одринската крепост, от които се разбираше, че турците са решили да модернизират някои от фортите на крепостта, да построят нови фортове и въобще да подготвят крепостта за по-силна отбрана. За да може да се проследят тия нововъвеждания и да се съберат по-добри и по-обширни данни за крепостта, реши се да се изпрати за тази цел някой по-добре запознат с делото офицер и по настояването на Артилерийската инспекция за такъв се избра един артилерийски офицер в лицето на покойния зап. полковник Неделчев, трагически загинал под развалините на черквата „Св. Неделя“, хвърлена във въздуха от предателите на Отечеството ни.

Тогава Неделчев беше майор и служеше в Соф. креп. батальон. Човек напълно пригоден за работата, за която се изпращаше: знаеше перфектно турски и френски езици; обществен, приятен събеседник и най-после отличен ловджия - качество особено нужно за целта, за която се изпращаше.

След престояването на Неделчев около 2½ год. в Одрин, през което време той даде много ценни данни за крепостта, той през зимата на 1910 г. беше извикан да направи личен доклад за мисията си; и когато беше тук, Арт. инспекция се възползува от неговото дохождане в София, и устрои в инспекцията тактическо артилерийско занятие с командирите на крепостните батальони и щабо-офицерите от крепостната артилерия. На тези занятия, които продължаваха около десетина дена, майор Неделчев държа ред беседи по състоянието на Одринската крепост, като представи съвсем нови планове и кроки на местността около крепостта; на пътищата, които водят към нея и на самите фортове, като твърде грижливо бяха нанесени не само новите фортове и съоръжения, но и поправките на старите. След свършването на тия беседи пристъпи се към решаване тактически задачи по атаката и отбраната на крепостта и още тогава след ред изучвания се дойде до заключение, че най-подходящият сектор за атаката е източният. Така щото още през 1910 год. се реши, че в случай на война с Турция Одринската крепост да се атакува откъм източния сектор.

Начена се войната. Планът на Щаба на армията беше да се обложи крепостта, без да се атакува в началото на войната, а да се справи нашата армия с полската на противника и след това ще се мисли за Одрин. Тъй и стана, макар да имаше много противници на това решение, защото мислеха, че с една бърза атака крепостта ще падне; но Щабът на армията стоеше на своето решение, затова крепостната артилерия отначало беше съсредоточена в Ямбол и Търново Сеймен, и чак след боевете на линията Бунар-Хисар - Люле-Бургас се начена подвозването на крепостната артилерия към Одрин и артилеристите от тая артилерия, благодарение на предвари-

телното изучаване на крепостта, твърде скоро се ориентираха около нея и заеха почти същите позиции, които при зимните занятия през 1910 г. бяха решавали да заемат. И след подвозването на тежката артилерия към крепостта Щабът на действующата армия пак не се решаваше да произведе атаката ѝ, защото не разполагаше с нужните сили. След боевете на Бунар-Хисар - Люле-Бургас, както е известно, скоро се сключи примирие и военните действия бяха прекратени.

Тук обаче му е мястото да упомена за един епизод, станал на източния сектор на крепостта, който струва живота и страданията на няколко хиляди скъпи български войници, убити и ранени.

Както казах по-горе, Щабът на действующата армия не искаше да се занимае с крепостта, преди да свърши с главните сили на противника. Такъв беше планът му за воденето на тая война; обаче в щаба на втора армия, която обсаждаше Одрин, бяха на противно мнение, като мислеха, че с една бърза и ненадейна атака крепостта ще падне; даже имаше мнение, че ако се обстрелва градът и се действа морално на населението, то под този гнет ще наложи на отбранителя му да го предаде; затова бяха почнали систематически да обстрелват града даже и с фугасни гранати, на които предназначението съвсем не беше това. Именно лицата с подобни мнения бяха внушили на Главнокомандующия по косвен начин, че с една бърза нощна атака откъм източния сектор крепостта ще падне, и понеже желанието на Главнокомандующия беше голямо за падането на Одрин, и ако може преди подписването на примирието, за което се водеха преговори с турците в с. Адем-къой, то той, вероятно, се е подал на това внушение, защото на 19-и ноемврий вечерта, когато примирието беше подписано в с. Адем-къой, от източния сектор се повежда една усилена нощна атака против предните позиции и фортите на този сектор, от която резултатът беше твърде печален, за което и упоменавам по-горе.

Както е известно, на 19-и ноемврий 1912 г. се сключи-примирие с турците за два месеца, което почваше от 20-и с.м. След сключването на примирието в Щаба на действующата армия наченаха сериозно да мислят за атаката на Одрин и в първите числа на декемврий м. 1912 г., когато главната квартира на действующата армия квартируваше в Лозенград, със заповед по армията беше назначена комисия под председателството на командующия II-а армия генерал Иванов Н. и членове: аз в качеството си началник на артилерията в действующата армия, генерал Янков началник на инженерните войски, Лозенградският военен губернатор генерал Вазов, сръбският генерал Степанович, началник щаба на 8-ма Тунжанска дивизия полковник Русев Ив., артилерийските полковници Кушев и Загорски и артилерийски майор Неделчев (за когото се говори по-горе). На тази комисия беше възложено да обсъди всестранно въпроса за атаката на Одрин и като реши начина, по който тая атака ще трябва да стане, и средствата, нужни за това, да състави нужния протокол и

да го представи в Щаба на действующата армия. Комисията трябваше да се събере в Свиленград в щаба на П-ра армия и в късо време да свърши възложената ѝ работа.

На 9-и декемврий ние тримата: аз, генералите Вазов Г. и Янков С. заминахме за Свиленград, дето след едно твърде мъчително пътуване пристигнахме на 10-и същи вечерта и на 11-и комисията почна работата си. Заседанията на комисията ставаха и сутрин, и след пладне, а на 13-и късно вечерта тя завърши работата си и състави нужния протокол.

През време на заседанията в комисията се изказаха всевъзможни мнения: имаше и за открита атака, и за продължение на обсадата без атакуване, като се изказваше надежда, че крепостта ще се предаде от глад; имаше мнение даже, че ако се продължи бомбардиранието на самия град, ще последва предаването. Но всички тия мнения паднаха и комисията се спря на решението да се атакува източният сектор на крепостта, като най-удобен за това, за който цел да се привлече към този сектор всичката обсадна и тежка полска артилерия, с която се разполагаше тогава; а тъй също и да се усили същият сектор с всички свободни пехотни и инженерни войски от другите театри на военните действия. На 14-и декемврий ние тримата генерали се завърнахме в Лозенград и аз представих съставения от комисията протокол в Щаба на действащата армия.

На 20-и януарий 1913 г. примирието се свърши и военните действия се подновиха, ала за атакуването на Одрин още не се вземаше решение, защото в главната квартира имаха сведение, че турците готвят една нова армия на Галиполския полуостров, та ѝ беше невъзможно да отдели част от другите наши армии за атаката на Одрин; това можа да стане едвам, след като се разби новата турска армия при Булаир, дето българската армия се покри с нова слава.

Едвам след разбиването на Галиполската турска армия и заставянето на турците да приемат строго отбранително положение, Щабът на действащата армия реши да пристъпи към изпълнение плана за атаката на Одрин, според решението на комисията при щаба на П-ра армия през м. декемврий 1912 г.

През февруарий 1913 г. се начена подготвителната работа по изпълнение на плана, а именно най-напред трябваше да се съсредоточи обсадната и тежките полски гаубици, намиращи се във вън от П-ра армия, към сектора на крепостта, определен за атака, защото освен полските гаубици, по едно погрешно разпореждане на Щаба на действащата армия, без знанието на артилерийското управление при същия щаб, още в началото на войната бяха придадени към III-та армия няколко обсадни батареи, които сега трябваше да се докарат под Одрин. Това съсредоточване на обсадните оръдия и тежки полски гаубици през м. февруарий беше извънредно тежко и мъчително, защото всичката тази тежест трябваше да се мъкне по междуселски пътища, продънени от кал; по железница се превозваха само до най-

близките гари, тъй щото съсредоточаването на тежката артилерия отне повече от 15-20 дена.

След свършването на превоза и съсредоточването на артилерията, към края на м. февруарий и в началото на мартъ се извърши и съсредоточението на всичките пехотни и инженерни части от другите армии към източния сектор на крепостта, съгласно плана за атаката. След печалната нощна атака на източния сектор през ноемврий 1912 г. началникът на този сектор биде сменен, а вместо него беше назначен генерал Вазов Г.

И тъй, към първите числа на м. мартъ 1913 г. всичко нужно за атаката на източния сектор на Одринската крепост беше по местата си и само се очакваше заповед, да се извърши атаката.

През времето на горните събития главната квартира квартируваше в гр. Димотика. На 4-и мартъ вечерта помощник главнокомандующият, генерал Савов М. ме повика в квартирата си и ми каза, че утре 5-и того ще замина с него за фронта, затова да се приготвя, и на 8 ч. сутринта да бъда на гарата, но без да ми казва къде ще отидем.

На 5-и мартъ точно в 8 ч. сутринта бях на гарата, дето няколко минути след мен пристигна и генерал Савов. На гарата беше композиран специален влак, състоящ се от един първокласен вагон и един товарен, в който бяха натоварени нашите коне и 12 кавалерийски коня с войниците заедно под командата на един офицер. Точно в 8 ч. и 10 м. тренът тръгна; а, като пристигнахме на ст. Алполу, тренът обърна по направление на гр Баба-Ески и чак сега генерал Савов ми каза, че отиваме на източния сектор на Одринската крепост, дето ще произведем рекогносцировка и ще се реши атаката на крепостта. В 12 часа пристигнахме в гр. Баба-Ески и след това с един файтон продължихме пътя.

Към 6½ ч вечерта бяхме в с Кара-Юсуфъ - щабът на източния сектор. На другия ден 6-и мартъ сутринта генерал Савов, аз, генерал Вазов, началник-щаба на източния сектор подполковник Вълков и други двама щаб-офицери от щаба на сектора отидохме в с. Оглу-Паша, дето се срещнахме с началника на II армия генерал Иванов Н. Тук помощникът на главнокомандующия направи преглед на пехотните и артилерийските части, разположени в това село, след което отидохме на общия наблюдателен пункт на сектора, който се намираще северозападно от селото, отдето стана оглед на неприятелското разположение. Наблюдателният пункт се намира в една могила, вероятно останала още от римско време, и заемаше такова положение, че можеше да се наблюдава и източният, и северният сектори на крепостта.

След завършване на огледа в с. Кара-Юсуфъ стана съвещание между помощник главнокомандующия, командующия II армия, мен и началника на сектора и се реши окончателно да се пристъпи към атаката на източния сектор; но точно датата за това не се определи, а се остави да се фиксира, след като се съсредоточат всички новоп-

ристигнали части от другите армии към определените им места, за което трябваше няколко дена. На 7-и мартъ генерал Савов и аз си тръгнахме обратно за Димотика, като се качихме на трена на ст. Кавакли. В това село генерал Савов направи преглед на едно с.с. арт. отделение от 5-и арт. полк, командувано от подполковник Друмев, и на някои части от трета бригада на IV-та Преславска дивизия, които отиваха в разпореждане на н-ка на източния сектор.

На другия ден от щаба на действующата армия било предписано на команд. II-а армия, след като се съберат под крепостта всичките части, дадени в негово разпореждане от другите армии, да се атакува източният сектор, като се овладеят предните позиции на противника, и съобразно с това да се действа по-нататък.

В изпълнение на това предписание команд. II-ра армия дава заповед на 11-и мартъ да се почне атаката. Тази атака се почна точно според плана на комисията, изработен в Свиленград през декември 1912 г., и на 13-и мартъ сутринта крепостта беше превзета.

Падането на тази първостепенна крепост на Балканския полуостров покри със слава общо българската армия, частно ония части, които непосредствено взеха участие в атаката, а особено тежката обсадна и полска артилерии.

Най-голямо напрежение в тази атака показаха обсадните и тежките полски батареи, защото числото на тежките оръдия беше твърде малко в сравнение с ония, с които разполагаше противникът, а ний бяхме събрали под Одрин и последният тежко оръдие; но въпреки това доблестните артилериисти съумяха да използват най-добре своите оръдия, като превъзмогнаха всички мъчнотии, и получиха надмощие. Ний под Одрин рискувахме твърде много, защото, ако атаката не беше сполучила, всичко пропадеше, понеже и числото на снарядите също беше ограничено и като беше известно това обстоятелство на артилериистите, всички (от долния чин до най-висшия офицер) се стараеха всякой хвърлен снаряд да отиде по назначението и стрелбата по определените цели беше извънредно точна и действителна. Всички съзнаваха, че атаката непременно трябва да се свърши с превземането на крепостта, и това се постигна.

Днес в годишнината на тази славна епопея на българската армия, като си припомнявам за ония славни дни, когато виждах на лицата на всички участващи отражение на желание или да победят, или да умрат - прекланям се пред паметта на загиналите и се радвам на останалите живи герои от тая епопея за наистина доблестно изпълнения от тях дълг към Родината.

П. Ценовъ,
генералъ-лейтенантъ о. з

ШУМЕН – СТОЛИЦА НА БЪЛГАРСКАТА АРТИЛЕРИЯ

Полк. доц. д-р Нелко Ненов
О.р. полк. Мишо Йорданов

Шумен и Шуменският край, запазили традициите от времето на Първата българска държава, остават в историята като естествен център, в който започва развитието на древната стенобойна и съвременната огнестрелна артилерия на българската армия. Тук се събират пътищата от запад на изток, а близостта на района до проходите на Източна Стара планина, през които водят най-късите направления до южните райони на страната, му придават особена важност. Тези обстоятелства били вярно оценявани от българското държавно и военно ръководство от древни времена до наши дни. Ето защо тук е била съсредоточена значителна част от въоръжените сили на България. От създаването на Първата българска държава до наши дни Шумен винаги е един от най-големите военни гарнизони в страната, а по отношение на артилерията се утвърждава като безспорен център.

Корените на славната българска артилерия са вплетени далеч назад във вековете. Тогава, когато смелите войни на Аспарух не спират пред мощните укрепления на византийците в днешния Шуменски край. Те са тези, които конструират обсадна техника и обучават войниците, действащи с нея. Под нейните удари падат много крепости, строени да пазят границите на Византийската империя. По-късно, през 811-813 г. хан Крум доразвива традициите, използвайки различни обсадни машини, триболи, тетраболи, “костенурки”, топки, лостове и кирки, овни и поставки за изхвърляне на стрели, огнехвъргачки, скорпиони и други метателни машини. Много и различни видове метателни машини са използвали и войските на цар Калоян и Иван Асен II.¹ Малко са крепостите на империята, които не са изпитали върху себе си ударите на тежките обсадни машини, сринали неведнъж дебелите им каменни стени. За съжаление продължилото 482 години османско владичество прекъсва възходящото развитие на българския военен артилерийски гений. Робството съвпада с времето, когато барутът е пренесен в Европа и е започнало разработването на първите огнестрелни оръжия.

Ето защо българската огнестрелна артилерия се създава значително по-късно в сравнение с тази на другите европейски страни, а именно с формирането на българската войска въз основа на издадени-

¹ В е н е д и к о в, Й. Артилерията у старите българи. – Артилерийски преглед, кн. 3, 1929, с. 195-199.

те на 25 април 1878 г. от руския комисар в България княз Дондуков-Корсаков “Временни правила за образуване на Земска войска на Княжество България”. Със заповед №1 от 1 юли и заповед № 5 от 12 август 1878 г. във всяка административна област е сформирана по една батарея, носеща името на областта.² Една от тези батареи е Шуменската батарея.

Шуменската батарея, 1879 г.

През 1879 г. артилерията преминава на полкова организация. Формират се два артилерийски полка. Първият артилерийски полк в България съгласно указ № 75 от 19.06.1880 г. се сформира в гр. Шумен.³ Това е Втори артилерийски полк в състав от шест батареи.

На 31 март 1889 г. е издаден указ под № 40, съгласно който в Шумен се формира Пети артилерийски полк. Негов първи командир е майор Ценов. Полкът се създава на базата на досега съществуващия Втори артилерийски полк, а част от неговите батареи са разположени в чифлика на Кабиюк и в местността Топхането. Състои се от 4 батареи, въоръжени с 7,5- и 8,7-см крупови нескорострелни оръдия. През 1894 г. е създадена Пета батарея, а през 1895 г. и Шеста. Това налага по-късно да се създават и артилерийски отделения в състав по три батареи. Достижението е свързано с името на подполковника Решетин⁴,

² М о л х о в, Я. От черешовото топче до ракетата. София, 1970.

³ История на българската артилерия /под общ. ред. на Христо Христов/. София, 1977.

⁴ С т о й ч е в, И. Полковник Николай Лаврентиевич Решетин (II инспектор на артилерията, от 11.04.1883 – 31.12.1884 г.). - Артилерийски преглед, том 32, кн. 8, 1931, с.714-719.

който в условията на Шуменския гарнизон нагледно показва преимуществото на далекобойните оръдия. Това дава основание да твърдим, че Шумен се превръща в роден дом на българската далекобойна артилерия.

След Сръбско-българската война с Указ № 1 на княз Фердинанд от 1 януари 1895 г. се сформира Шуменският крепостен батальон.⁵ Негов създател и първи командир е майор Христо Кушев, участник в Сръбско-българската война (1885 г.). За кратко време Шуменският крепостен батальон се утвърждава като първокласна артилерийска част в българската войска. Така в края на XIX и в началото на XX век Шумен се превръща в елитен артилерийски гарнизон, притежаващ всички съществуващи тогава видове артилерия - полева, тежка и крепостна. През април 1906 г. в Шумен се получават първите скорострелни оръдия, система "Шнайдер-Крезо", калибър 7,5-см.⁶

Безспорен триумф за българското военно изкуство е овладяването по време на Балканската война на прочутата Одринска крепост, включваща 65-хиляден гарнизон с 524 оръдия.⁷ След ураганен артилерийски огън, започнал на 11 март, и неудържима щикова атака, завършила на 13 март 1913 г., масовият героизъм на българските войни се увенчава с бляскава победа – Одрин е превзет.

Позиции на източния сектор при атаката на Одрин, 1913 г.

⁵ Ангелов, А. Материали по история на Българската артилерия – Артилерийски преглед, кн. 4, 1932.

⁶ Жеков, Н. Одрин (Спомен за едно от най-великите бойни дела на българското войнство) – Артилерийски преглед, кн. 1, 1930, с. 23-43.

⁷ Молхов, Я. Щурмът на Одринската крепост – връх на българското военно изкуство. 80 години от Балканските войни 1912-1913/Сборник трудове/, София, 1995

В тази забележителна победа участват и шуменските артилеристи. Паметен в историята ще остане командирът на Първо артилерийско отделение от Пети шуменски артилерийски полк майор Друмев,⁸ който под огъня на картечниците на турците въпреки огромните жертви на хора и коне извежда своите артилеристи на 200-300 м от противника и почти от упор открива огън по него. Тази „артилерийска атака“ въодушевява пехотата и помага изключително за решителния български успех. Без да имат съзнанието, че правят нещо, което в навечерието на Първата световна война ще накара редица западни военни специалисти да го изучават и прилагат, шуменските артилеристи поставят началото на съпровождащата артилерия.

*Позиции на Пети шуменски артилерийски полк
през Балканската война, 1913 г.*

В началото на Първата световна война – на 4 октомври, съгласно предписанието от началника на артилерията в Трета армия, Шуменският крепостен полк се преименува във Втори тежък артилерийски полк.⁹ Под това име шуменци влизат в състава на Трета отделна армия. Започва нова страница в историята, страницата на Втори тежък артилерийски полк като наследник на Шуменския крепостен батальон, който прославя името на българската артилерия в Първата све-

⁸ Друмев, М. С 1/5 полско скорострелно отделение в боя при Одрин. – Артилерийски преглед, кн.1, 1930, с.135-156.

⁹ История на българската артилерия /под общ. ред. на Христо Христов/. София, 1977.

товна война. В Тутракан, Кубадин, до устието на Дунава, Галац и с. Черна вода – на Северния фронт. На Македонския фронт Втори тежък артилерийски полк е разпределен от Охридското езеро до Беласица. В състава на Пета пехотна дивизия участват четвърто и пето артилерийско отделение на полка, а в бойните действия на Четвърта пехотна дивизия около завоя на р. Черна - второ тежко артилерийско отделение, а в Шеста пехотна дивизия и трето артилерийско отделение.

Съгласно мобилизационния план¹⁰ мирновременният Пети артилерийски полк развърща два (Пети и Петнадесети) военновременни полка, които образуват Четвърта артилерийска бригада, съставляваща артилерията на Четвърта пехотна преславска дивизия.

След Ньойския договор Шуменският тежък артилерийски полк е реформиран в Шуменски укрепен пункт.¹¹ От 1935 г. отново се формират артилерийски полкове и Шуменският трети артилерийски полк е един от четирите в България.

През Втората световна война шуменските артилеристи, особено тежкия артилерийски полк, участват активно в двете фази на войната¹², показвайки високо артилерийско майсторство и професионализъм.

На 27 ноември 1948 г. с Указ 1657 на Президиума на Великото народното събрание на Р. България по доклад на министъра на народната отбрана е създадено Народно военно артилерийско училище¹³ с местонахождение в гр. София и Сливница, където е част от учебния му артилерийски полк. Срокът на обучение първоначално е една година, впоследствие се увеличава. Подготвят се кадри за артилерията и противовъздушната отбрана. От 01 септември 1951 г. училището се пребазира в гр. Шумен и подготвя офицери с тригодишен срок на обучение. На 01 септември 1959 г. на основание на Постановление на Министерския съвет № 148 от 10 юли 1959 г. се преминава към петгодишен висш курс на обучение по специалностите „Радиоелектроника“, „Геодезия“ и „Технология на машиностроенето“. През 1964 г. се дипломира първият инженерен випуск. От 1973 г. започва обучение по нова инженерна специалност “Изчислителна техника” за нуждите на автоматизацията на войските.

¹⁰ История на българската артилерия. Пос. съч.

¹¹ Пак там.

¹² Шуменци в Отечествената война 1944-1945г./Сборник спомени, материали и документи/. Шумен, 2006.

¹³ Висше народно военно артилерийско училище ”Г. Димитров” Шумен. София, 1988.

През 1984 г. беше създадена първата в българската история артилерийска дивизия в състав от четири артилерийски бригади – оръдейна, гаубична, тежка гаубична и реактивна с по 72 артилерийски системи във всяка. Тя бе създадена и функционираше във Висшето военно артилерийско училище в Шумен. Скоро след нейното създаване бе разформирана след подписване на Парижките договорености за ограничаване на въоръженията. Тук в Шумен бе създадена и функционираше противотанкова артилерийска бригада - резерв на върховното главно командване в състав пет противотанкови дивизиона с общ брой 90 противотанкови артилерийски системи. Целият команден състав на двете крупни артилерийски съединения беше набиран от офицерите артилериисти, преподаватели и командири в артилерийското училище.

През 1989 г. на въоръжение в артилерията на Българската армия е приета първата автоматизирана система за управление на огъня на артилерийския дивизион “Искра” в 12-и мотострелкови полк в Елхово, разработена от колектив преподаватели от Висшето народно военно артилерийско училище в Шумен.

През 1991 г. училището се преименува на Висше военно училище за артилерия и противовъздушна отбрана “П. Волов”. 1996 г. е годината, когато за първи път в училището се приемат девойки по специалността “Компютърни системи и технологии”. През учебната 1997/1998 г. училището първо измежду всички висши военни училища преминава успешно през институционална акредитация и акредитация на специалностите „Комуникационна техника и технологии”, „Компютърни системи и технологии” и „Машиностроителна техника и технологии”. На 18 април 2000 г. в рамките на училището са разкрити факултети “Ракетни войски и артилерия” и “Противовъздушна отбрана”. След Решение на Народното събрание от 2002 г. училището се реструктурира във факултет “Артилерия, противовъздушна отбрана и комуникационни и информационни системи” към Националния военен университет “Васил Левски” и Учебна база “П. Волов”.

Днес факултет “Артилерия, ПВО и КИС” е водещо учебно и научно звено на военния университет. В него работи високоподготвен академичен състав, обучаващ офицери, курсанти, сержанти и студенти. Във факултета се намират най-изявените артилерийски специалисти - офицери от кадъра и резерва, които работят по подготовката на основните нормативни документи за артилерията, свързани с членството ни в НАТО. С право можем да се гордеем с Тактическата доктрина на полевата артилерия, подготвена от колектив с водещо участие на преподаватели от факултета в Шумен. Това е единственият за сега доктринален документ в Българската армия, разработен за отделен род

войска от Сухопътни войски, изцяло съобразен със стандартите на НАТО.

В заключение можем да отбележим, че Шумен е градът, който с пълно право може да се нарече столица на българската артилерия. Тук се създава първият в България артилерийски полк. Тук през различните исторически периоди съществуват Втори артилерийски полк, Шуменският крепостен артилерийски батальон, Пети и Петнадесети артилерийски полкове, Трети тежък артилерийски полк. Шумен е военният гарнизон, който разполага с всички видове артилерия - лека полева, тежка и крепостна. Тук са базирани и функционират най-крупните артилерийски съединения в цялата ни военна история. И разбира се, тук в Артилерийското училище и настоящ факултет в продължение на 56 години се обучават високоподготвени офицерски и сержантски кадри за нуждите на артилерията, както и младшите артилерийски командири. Тук се е творила и продължава да се твори артилерийската наука и практика. Много са признанията за постиженията на командно-преподавателския състав, получени от националното държавно и военно ръководство, както и от представителите на редица страни - съюзници от НАТО, посетили артилерийската ни алма матер. С постиженията в образователната, научната, изследователската, приложната и другите сфери на дейност на артилерийското училище и настоящ факултет в продължение на десетилетия българската общественост може и трябва само да се гордее!

Изброените исторически свидетелства ни позволяват да кажем смело - Шумен е бил, е и с усилията на всички артилериисти от кадъра и резерва и всички достойни българи, които милеят за рода войска, може да продължи да бъде столица на българската артилерия.

БОЙНА ПЕСЕН на българската артилерия*

Поповен гръм полята огласява,
Гранати сипят се навред.
Далеч пожарът кървав озарява
Една мечта, един завет.

Пворци да бъдем ний на чест и слава
И бранници на бащин праг,
И брата роб верига що сковава
Свободен да го видим пак,

Последният снаряд, о майко свята!
Сърцата ни ще бъдат там,
И всеки враг излязъл във борбата
Ще сринем ний със техни плам.

Димитър И. Загорски

*Тази песен е получила първа награда на обявения от Фонд „Артилерийски преглед“ конкурс и е публикувана на страниците на сп. „Артилерийски преглед“, кн. 10, март, 1932 г.

А Р Т И Л Е Р И Й С К А М А Т Е Р И А Л Н А Ч А С Т

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА АРТИЛЕРИЙСКИТЕ СИСТЕМИ

М-р д-р Андрей И. Богданов

През XIX век Томас Карлайл прави твърдението, че: “барутът, книгопечатането и протестантската религия са трите велики елемента на модерната цивилизация”.¹ Барутът символизира военна мощ в решаването на политическите проблеми, а през късното Средновековие тежките оръдия са най-скъпите въоръжения в армията и артилерийският парк става мерило за финансовите възможности на една държава.²

До Кримската война (1853-1856) артилерията се е развивала сравнително бавно, а предииндустриалният период може да се разглежда като предистория на артилерията. Изискванията на войните са стимулирали индустриалното производство, а с откриването на бездимните барути, оръдейните стомани, оптическите мерници и др. са се появили съвременните артилерийски системи.

Първата световна война остава в историята с това име, но за нейните съвременници тя е “Голямата война” или “Европейската война”. Смисълът на първото определение включва представата за първата тотална война, която се води на различни континенти с огромни армии, модерни технологии и голямо напрежение на икономиките на всички страни.³ Въпреки че се характеризира с позиционния характер на бойните действия, тя показва предимствата на комбинираното използване на железопътната инфраструктура и телеграфа за предислоциране на силите и средствата. Тогава се раждат свръхтежки артилерийски системи, които показват възможностите на съвременните технологии и новите методи за рафиниране на стоманата, а именно Бесмеровия и Сименс-Мартеновия процеси.

¹ П а н т е в, А., Б. Гаврилов. Пътят на модерния свят. Изд. “Тилия” София, 1994.

² М ю н к л е р, Х. Новите войни, Изд. “Изток - Запад” София, 2006.

³ Б о я д ж и е в а, Н. История на международните отношения. Изд. “Албатрос”, София, 2002.

През 1914 г. се ражда „Дебелата Берта“, която и досега си остава най-известният продукт с марка „Круп“. Кръстена на Берта Круп, „Дебелата Берта“ е 420-мм гаубица, която може да изстрелва 800-килограмов снаряд на 12,5 км разстояние. „Дебелата

Берта“ тежи 43 тона и може да се придвижва по шосе. В началото на Първата световна война две такива системи за три дни разрушават крепостите Лиеж, Намюр и Вердюн в Белгия.

Тяхното строителството продължава и в първите години на Втората световна война. Под влияние на битките от Първата световна война се раждат три различни стратегии. Това са нападателната стратегия на светкавичната война, защитната доктрина на Мажино и стратегията *indirect approach*, която се простира от икономическа блокада до стратегическата бомбена война.⁴

Очевидно строителството на свръхтежки артилерийски системи е продукт на втората стратегия, но войната показва нейната несъстоятелност. Свръхтежкото оръдие, наречено „Густав“, за цялата война изстрелва едва 48 снаряда и показва, че в съвременната война няма място за такива мастодонти.⁵

Втората световна война се характеризира като светкавична война, т.нар. блицкриг, и поставя изисквания към артилерията да се движи, да преодолява препятствия, за да може да следва танковите и механизирани съединения. Тази тенденция в комбинация с модерните техноло-

⁴ М ю н к л е р, Х. Цит. съч.

⁵ Основи за устройството на артилерийската материална част. Изд. на МНО София, 1954.

гии води до създаването на множество самоходни артилерийски системи, които са основата на следвоенната и съвременната артилерия.

Характерно за голяма част от съвременните конфликти е израздането на коалиции от държави, което в съвременните войни поставя въпроса за оперативната съвместимост на силите и средствата.

От гледна точка на оперативната съвместимост в развитите страни най-голямо разпространение са получили 105-мм и 155-мм артилерийски системи. В началото на 90-те години бе разпространено мнението, че 105-мм буксирни гаубици са достигнали пика в своето развитие и подлежат на замяна със 155-мм системи. Но новите технологии, използването на съвременни материали, средства за транспортиране и др. позволяват да се разширят преимуществата на 105-мм артилерийски системи.

Основни предимства на 105-мм системи са ниската маса и габарити не само за системата, но и на боеприпасите. В резултат на това те имат значително по-къс откат и по-висока скорострелност.

Важно е да се отбележи, че масата на боеприпасите играе важна роля при подвозването особено в специфични условия (големи разстояния на подвозване, доставяне в труднодостъпни райони, ограничени средства за доставка и др.). Освен това в началния етап на развързване в района на бойните действия по-високоэффективно е използването на голямо количество леки боеприпаси, отколкото по-малък брой снаряди от среден калибър.

Отчитайки предимствата на 105-мм буксирна гаубица, западните експерти изтъкват, че тя може да се използва при водене на бойни действия в планински условия, осигуряване действието на силите за бързо и незабавно реагиране, огнева поддръжка на операции, провеждани с използването на парашутнодесантни и въздушнощурмови подразделения.

Експертите смятат, че идеалното оръдие трябва да има бойна маса на 105-мм, а по огнева мощ и разстояние на стрелбата да е съпоставимо със 155-мм образци. Увеличаването на калибъра от 105- до 155-мм позволява да се увеличи мощността на бойната част до четири пъти. Достиженията на съвременните технологии в областта на металургията, в частност използването на титанови сплави, може да направи реално даденото предложение. В много страни се извършва модернизация на съществуващите 155-мм гаубици с цел да се превозват с помощта на вертолетите в труднодостъпни райони.

С цел увеличаване разстоянието на стрелбата на въоръжение се приемат активно-реактивни снаряди (АРС), които осигуряват увеличаване на разстоянието на стрелбата с 25-30%.

Друга тенденция за развитието на самоходните системи е използването на колесни машини поради по-голямата маневреност и по-ниските разходи за производство и експлоатация. При системата Atmos 2000 на израелската фирма Soltam Systems се използва високопроходим камион „Татра” с шест задвижващи колела. Максималната скорост на движение е 80 км/час, а пробегът без презареждане достига 1000 км. Системата е с относително ниско тегло, което ѝ позволява да бъде транспортирана от самолет. Оръдието има варианти с дължина на тялото 39, 45 и 52 калибъра. При желание от страна на клиента може да бъде монтирано тялото на 130-мм оръдие М- 46.⁶

Темпът на стрелбата от три изстрела за 20 секунди се дължи на системата за зареждане. При продължителна стрелба е възможно произвеждането на 70 изстрела за един час. За предаване на допълнителна стабилност при заемането на огневата позиция се използват две допълнителни хидравлични подпори. Гаубицата разполага с компютърна система за управление на огъня, която об-

работва цялата информация за целта, топографските особености и метеорологичните условия.

Ходовата част на френската Caesar е създадена на основата на

шестколесния Unimog на DB. Машината се задвижва от дизелов двигател, позволяващ достигането на скорост от 100 km/h по равен терен. Специалното окачване позволява средна скорост 50 km/h по пресечена местност. Пробегът без презареждане достига до 600 км, като установката може да се транспор-

тира със самолет. Системата е комплектована със 155-мм оръдие с дължина 52 калибъра, което използва и снарядите ERFB-BB, с които може да води огън на разстояние 42 км.⁷

Една от най-добрите класически самоходни системи, съчетаваща добрите традиции, изискванията за оперативна съвместимост в армиите на НАТО и приложението на новите технологии за контрол и управление на огъня, е PzH 2000 на Krauss-Maffei Wegman и Rheinmetal

⁶ www.army-tecgnology.com

⁷ Ibidem.

Landsistem. Приета е на въоръжение в армиите на Германия, Италия, Холандия Гърция и др. Системата за управление на огъня на Extel Systems Wedel осигурява автоматично и ръчно насочване. Балистичните параметри на тялото, като температура на зарядната камера, се измерват автоматично, а на-

чалната скорост се определя със сензори и се въвежда в системата за управление на огъня. Максималното разстояние на стрелбата е 30 км със стандартни боеприпаси L15A2 и достига до 40 км с активно реактивни снаряди, като достигнатият максимум е 41,8 км със снаряд RH40BV и заряд DM 72 на Rheinmetal. Тези и много други възможности правят PzH 2000 една от най-добрите гаубици в света.

Отговорът в това отношение от страна на Великобритания бе AS-90 Braveheart, а от страна на САЩ - Crusader. Ако от юни 2005 г. 146 гаубици AS90 са на служба в британската армия, то по проекта Crusader разработките бяха преустановени през 2002 г.

Анализът на начините за увеличаване разстоянието на стрелбата показва, че има два метода: подобряване на балистичните характеристики и използването на нетрадиционни способи за изхвърляне на снаряда. Като се има предвид подписаното през 1989 г. съглашение от страните членки на НАТО за стандартизация на балистичните характеристики (дължина на тялото 52 калибъра и обем на зарядната камера 23,1 литра), може да се счита, че традиционните методи и технологии са изчерпали своя потенциал. Чрез конвенционалните средства се достига до 30 км разстояние на стрелбата. С различни подобрения, като използване на зърнест барут с повече на брой канали или подобряване на формата на снаряда, може да се увеличи с 2% разстоянието на стрелбата. По-перспективни и осигуряващи много по-голямо разстояние на стрелбата се явяват оръдията с нетрадиционни способи за изхвърляне на снаряда. Водеща в тези разработки е корпорацията "SPACE RESEARCH".⁸

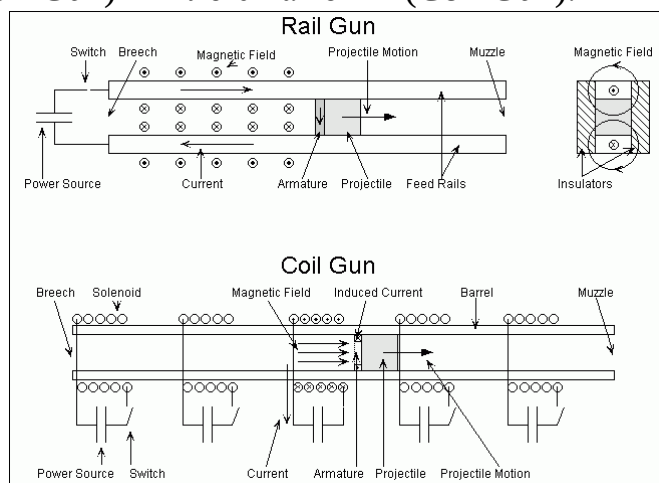
Резултатите от изследванията показват, че в близка перспектива в системата на полевата артилерия могат да се използват оръдия с течни барути, електротермохимически и електромагнитни оръдия. Използването на тези нетрадиционни методи в сравнение с традиционните барути осигурява следните предимства: възможност за регулиране на началната скорост на снаряда; оптимизация на кривата на „налягане-

⁸ Albert, F. Reidl I. Preliminary Investigation of an Electromagnetic Gun, NWL Technical Not No. TN-E-10/72, July 1972, Naval Weapons Laboratory, Dahlgren VA.

то” в канала на тялото и получаване на „меко” връзване, което намалява износването; увеличаване живота на тялото чрез по-ниска температура на горене.

За разработка на артилерийски системи, използващи течни метателни заряди, изследвания се водеха в хода на разработката на системата Crusader, но след ред неуспешни стрелкови изпитания е взето решение при разработването на новата гаубица да се използват модулни метателни заряди. Изследванията в това направление продължават и в перспектива е възможно създаването на течни бойни заряди както за самоходната, така и за буксирната артилерия. Английски специалисти са предложили като възможен вариант буксирно оръдие с поместен в станините течен метателен заряд. Изследванията показват, че разчетеното разстояние на стрелбата може да достигне 50 км при начална скорост 1070 м/сек.⁹ Основните технологични задачи са: точната дозировка на подаването на метателния заряд, системата за създаване на налягане в зарядната камера, разположение на тръбопроводите и др.

Първите теоретични разработки по въпросите на електромагнитните артилерийски системи са представени от Американския морски институт по въоръжение през 1972 г. Теоретично е обоснована възможността за достигане на 8-10000 м/сек. начална скорост за осколочно-фугасен снаряд. Електромагнитните оръдия използват енергията, създадена от мощно магнитно поле и ток, протичащ през движеща се котва. Съществуват две концепции електромагнитни системи: тяло проводник (Rail Gun) и тяло с намотки (Coil Gun).¹⁰

Принципни схеми на електромагнитни оръдия

⁹ Пак там.

¹⁰ K o l m, H. Fine K, Williams F, ELECTROMAGNETIC GUNS, LAUNCHERS and REACTION ENGINES. Massachusetts Institute of Technology Francis Bitter National Magnet Laboratory Cambridge, Massachusetts, 1980.

При първата схема снарядът, изпълняващ функцията на котва, е разположен между две пластини, които се поддържат успоредни от изолатор. Напрежението, протичащо през пластините в магнитно поле, създава енергия, ускоряваща котвата или снаряда.

Втората схема работи на принципа на индукционния двигател. Група от намотки, разположени по дължината на тялото, са свързани с източник на захранване и генерират енергия, която изхвърля снаряда.

Технологията на електротермохимично изхвърляне на снаряда се счита за достатъчно перспективно направление в развитието на артилерийските системи. В предлагания от FMC модел метателният заряд се нагрява до 5000°K, при което възникват условия за плазмено горене, след това се подава окислител в зарядната камера. Горенето протича със значително по-висока скорост, което позволява увеличаване на началната скорост на снаряда с 25%. Чрез изменение на амплитудата и честотата на инициращия електрически импулс може да се контролира процесът на горене, а максималното налягане да не надвишава получаваното при традиционните барути.

Теоретически е възможно реализирането на тази технология в полевата артилерия, но трябва да се отбележи един съществен недостатък - необходимостта от достатъчно мощен малогабаритен генератор, осигуряващ необходимия импулс на тока. По тази причина реализацията на тези технологии вероятно ще бъде възможна в по-далечно бъдеще. Затова в армиите съвременните технологии са насочени към създаването на по-мощни барути, производството на по-дълги тела на артилерийските системи и др.

В заключение може да се направи изводът, че началните години на индустриално производство са донесли в областта на въоръжените сили повече промени, отколкото цялата предишна история. Краят на 18 век и развитието на технологиите довеждат до нарастване на ролята на артилерията. Великият военен теоретик на 19 в. Карл фон Клаузевиц казва, че “новите технологии дават възможност за изработването на по-мощни оръжия, особено за артилерията. Нарасналите в резултат на повишените възможности изисквания се нуждаят от нови технологии на управление, а в помощ на пълководците се създават генерални щабове в качеството на консултативен орган”.¹¹ Следователно, ако принципът на индустриалното производство да разлага производствения процес на съставните му елементи създава модерната наука *технология*, то развитието на технологиите създава системи въоръжение, което води до развитие на военната наука.

¹¹ Клаузевиц, К. За войната. Стратегията като наука и изкуство. Изд. “Сиела”, София, 2001.